

De toekomst van kerkgebouwen

In gesprek met Peter de Wit en Gerben van Dijk

Tekst Nico de Jong **Beeld** Nico de Jong, Unsplash

Deze editie van *Kerkbeheer* staat in het teken van kerkgebouwen. De laatste jaren speelt binnen kerkelijk Nederland de vraag hoe de toekomst van het kerkgebouw eruit ziet. Hoe gaan kerkeigenaren met hun kerkgebouwen om in een situatie van afnemend kerkbezoek? Welke kansen en mogelijkheden zijn er? Hierover ging ik in gesprek met twee VKB bestuursleden, Peter de Wit en Gerben van Dijk.

Gebouwenbeleid

Hoe was het gebouwenbeleid in het verleden binnen de VKB, en waar staan we nu?

Peter: "In het verleden boden de Afdelingen van de VKB ondersteuning in de regio en daarnaast de regionale Stichtingen Behoud Kerkelijke Gebouwen (SBKG-en). Daarnaast was er een landelijke commissie Gebouwen en Monumenten die zich enerzijds met landelijke zaken bezighield, en anderzijds met het beleid ten aanzien van kerkgebouwen. Ook behandelde deze commissie gebouwenkwesies die via het bureau in Dordrecht werden gemeld. De laatste tijd merken we dat kerken zich minder vaak melden, omdat in dit vakgebied vaker commerciële organisaties het werk doen, zoals architecten en lokale organisaties. Inmiddels heeft de VKB ook partners die hun dienstverlening op eigenaren van kerken richten. In het verleden had de vereniging altijd mensen in huis die vanuit hun professie kennis hadden van gebouwen en bouwzaken, maar die niet actief bij het werk waren betrokken. Inmiddels is het mijns inziens ook een kwestie van vraag en aanbod. Als een commerciële partij zich aanbiedt die ook in de eigen regio bekend is, dan is de stap wellicht gemakkelijker om daarvan gebruik te maken dan de stap naar een landelijke vereniging die op een zekere afstand staat. Dat hoeft op zich niet erg te zijn. Het beheren en restaureren is steeds vaker iets wat minder door de eigen gemeente wordt gedragen. Als iemand binnen de eigen gemeente professionele kennis van zaken heeft is dat mooi, maar als kerkrentmeesters na een aantal jaren aftreden zal een

nieuwe kerkrentmeester eerder een beroep doen op een professionele externe partij voor bijvoorbeeld het aanvragen van SIM-subsidie. We zijn als VKB nog steeds kennisinstituut en daarnaast belangenbehartiger van onze leden. We vervullen tevens een rol richting de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en marktpartijen om voor de belangen van de eigenaren van kerkgebouwen op te komen."

"We zijn als VKB nog steeds kennisinstituut en daarnaast belangenbehartiger van onze leden."

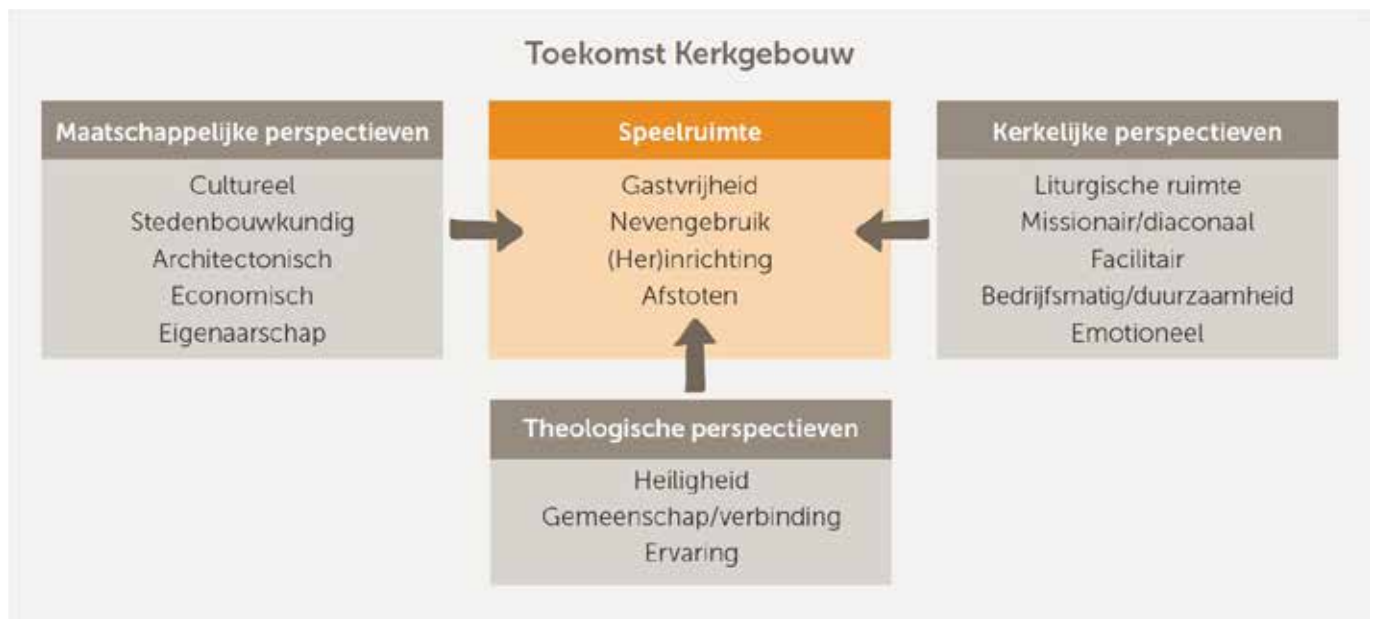
Toekomstvisie

Wat is de toekomstvisie van de VKB ten aanzien van gebouwen?

Gerben: "Ik denk dat we als vereniging plaatselijke kerkgemeenten vanuit landelijk perspectief kunnen bijstaan in hoe zij moeten omgaan met de ontwikkeling van het kerkgebouw op langere termijn. In Rotterdam zie ik dat kerkbestuurders aangeven dat ze momenteel nog het gebouw kunnen exploiteren, maar op een termijn van 5 à 10 jaar in de problemen gaan komen. Niet iedereen hoeft opnieuw het wiel uit te vinden en de VKB kan daarbij met de lokale kerkbeheerders meedenken."

Gerben van Dijk (links) en Peter de Wit

Peter: "Als VKB hebben we in 2019 al een aanzet gegeven met de brochure 'Bouwstenen voor een Protestantse visie op het kerkgebouw'. Het kerkgebouw heeft een aantal aspecten waar je het als lokale kerkbeheerder over moet hebben. Het heeft een sacrale functie, een ontmoetingsfunctie en een gemeenschapsfunctie. Het is de plaats waar je met elkaar het geloof beleeft. Genoemde zaken zijn in de brochure aan de orde gesteld. Het is van belang dat kerken nadenken vanuit de eigen gemeente en niet vanuit het kerkgebouw. Hoe ziet de toekomst van de gemeente eruit over een aantal jaren? Het gemeentewerk is de basis en vanuit die positie moet je je afvragen welke mensen en middelen daarvoor nodig zijn. Als landelijke commissie gebouwen moeten we gemeenten aan het denken zetten over de toekomst van hun lokale kerk-zijn. Daarbij zijn de brochure 'Bouwstenen' en de nota 'Speelruimte gezocht' hulpmiddelen. Het moet dus wat ons betreft minder over praktische vraagstukken gaan en meer over beleidsmatige zaken op lange termijn."

"Niet iedereen hoeft opnieuw het wiel uit te vinden en de VKB kan daarbij met de lokale beheerders meedenken."

In de praktijk

Kunnen jullie voorbeelden geven van hoe kerken in praktijk hiermee kunnen omgaan?

Gerben: "Vaak is het voor een gemeente een gegeven dat er kerkgebouwen zijn. Als je bijvoorbeeld een monumentale kerk hebt, dan moet je daar ook iets mee. Je hebt als gemeente daar een zorgplicht voor. Maar als je als gemeente maar de helft van de ruimte nodig hebt (of financieel dragen kunt), dan moet je wel nadenken wat je met de andere helft van het gebouw doet. In de kerk wordt er bij 'samenwerking' vaak gedacht aan samenwer-

king tussen kerkelijke gemeenten onderling waarbij er ook gebouwen gesloten moeten worden. De uitdaging is juist dat de kerk ook samenwerking zoekt met de lokale gemeenschap in het dorp of de stad om het gebouw ook een andere functie te geven. Bijkomstig voordeel is dat dan andere mensen in je gebouw komen, waardoor je als kerk weer nieuwe missionaire kansen krijgt."

Peter: "Onlangs had ik een gesprek bij een kerkgemeente die zich afvroeg wat te doen met het wijkgebouw uit de jaren '60 van de vorige eeuw. De gemeente heeft daarnaast ook een schitterende grote monumentale kerk. In zo'n geval is het allereerst goed na te denken of je de functionaliteit van het wijkgebouw niet kunt integreren in het monumentale kerkgebouw. Tot midden 19e eeuw hadden kerken ook vaak meervoudige bestemmingen. Waarom zou dat nu niet meer kunnen? Er zijn fantastisch mooie voorbeelden van kerken op het gebied van meervoudig gebruik. Denk aan nevenactiviteiten die door de week plaats kunnen vinden."

Kerkgebouwen zijn vaak gezichtsbepalend in het landschap

Speelruimte gezocht

De VKB is ook nauw betrokken geweest bij het opstellen van de nota 'Speelruimte gezocht'. Wat kunnen kerken daarmee?

Gerben: "Het is de uitdaging van kerken om vast te stellen welke 'speelruimte' er is in het kerkgebouw. Feitelijk zijn er drie assen waar het om draait: de theologische, de kerkelijke en de maatschappelijke as. Wanneer je deze drie aspecten naloopt, ontstaat er als vanzelf een idee van wat je wel en niet met een kerkgebouw zou kunnen doen. Als het theologische aspect het belangrijkste is, dan beperk je de mogelijkheden van het kerkgebouw vanwege de sacraliteit. Ook een monumentale status kan het gebruik beperken. Anderzijds kun je ook de ruimte zoeken in de lokale betrokkenheid bij het gebouw. Het is een taak van de VKB om daar ook gemeenten de weg in te wijzen en mee te denken. Belangrijk is dat het denkproces tijdig op gang komt. Zoals we dat wel vaker noemen: toekomstgericht kerkbeheer. We moeten voorkomen dat het water uiteindelijk aan de lippen komt te staan en afstoten of sluiten als enige opties overblijven."

"Belangrijk is dat het denkproces tijdig op gang komt. Zoals we dat wel vaker noemen: toekomstgericht kerkbeheer."

Peter: "Een groot probleem is in het algemeen ook de afnemende bestuurskracht in kerkelijke gemeentes. Als VKB moeten we daar ook aandacht aan geven. Bestuurders moeten feitelijk verder denken dan de eigen zittingsperiode. We kunnen onze leden daarin ondersteunen om met hen op zoek te gaan naar oplossingen. Laat bijvoorbeeld ook mensen uit de wijk meedenken over het kerkgebouw. Ga ook het gesprek aan met mensen van buiten de kerk, zoals dat bij een kerkenvisie ook gebeurt. De nota 'Speelruimte gezocht' kan hierbij een hierbij goed uitgangspunt voor gesprek zijn."

Kerkenvisie

Veel burgerlijke gemeenten zijn bezig met een kerkenvisie. Wat kunnen we die meegeven?

Peter: "We kunnen de ervaringen uit het land delen. Denk bijvoorbeeld aan het organiseren van een webinar. Begin met het kijken naar wat de kerkelijke gemeente nodig heeft, dat is beter dan dat je begint met de vraag te stellen aan de kerkenraad welke kerkgebouwen er over 5 jaar zijn afgestoten. Dan zal die kerkeraad niet snel bereid zijn om mee te werken. Start altijd met het inventariseren wat er is en leg daar de ontwikkelingen voor de toekomst naast. Iedere kerkenraad weet dat het kerkbezoek afneemt en kan zien wat de landelijke ontwikkelingen zijn. Het maken van plannen kost wel veel tijd en inspanning. Uiteindelijk loont het de moeite om daar serieus mee aan de slag te gaan."

Gerben: "Mijn indruk is dat er over het algemeen op een goede manier door burgerlijke gemeenten met de kerken wordt gesproken. De meeste opdrachten voor een kerkenvisie zijn reeds gestart. Alvorens kerkelijke gemeenten in het proces mee gaan draaien is het goed dat zij zelf

Over Peter de Wit

Peter de Wit is 11 jaar lid van het VKB bestuur. Hij is altijd al met gebouwen en monumenten bezig geweest. In het dagelijks leven is hij bestuurder in de zorgsector. Hij is getrouwd en heeft 4 kinderen die inmiddels uit huis zijn. Peter is 16 jaar voorzitter geweest van het college van kerkrentmeesters in de Protestantse Gemeente te Waalwijk. In die tijd is ook een van de kerkgebouwen gerestaureerd. Verder is hij de zoon van een aannemer uit Dordrecht.

Over Gerben van Dijk

Gerben van Dijk is een jaar lid van het VKB bestuur. Hij was voorzitter van de werkgroep die de nota 'Speelruimte gezocht' in opdracht van de synode van de Protestantse Kerk heeft vastgesteld. Hij woont in Rotterdam, is getrouwd en heeft 3 kinderen. Hij is lid van de Hervormde Gemeente te Delfshaven (Pelgrimvaderskerk). Gerben is actief in de Rotterdamse politiek en is werkzaam in de erfgoedsector, waarvan een dag in de week voor BOEi (een organisatie die zich bezig houdt met herbestemming en restauratie van monumenten). Hij is erg geïnteresseerd in de toekomst van kerkgebouwen.

al over hun toekomst hebben nagedacht. In Rotterdam heeft de burgerlijke gemeente van de gelegenheid gebruik gemaakt om een kerkenwandeling te maken, zodat belangstellenden een wandeling langs meerdere kerkgebouwen kunnen maken (zie: www.rotterdamroutes.nl/route/skyline-van-religies/).

Orgels en kerkelijke begraafplaatsen

Hoe staat het met de orgels en kerkelijke begraafplaatsen bij het opstellen van een kerkenvisie?

Peter: "Ik denk dat die in het algemeen niet worden meegenomen. De begraafplaats zal eerder aandacht krijgen van de burgerlijke gemeente als de kerk die erbij staat wordt gesloten, het is zichtbaar. Met het orgel ligt dat wel moeilijker."

Gerben: "Orgels worden volgens mij niet standaard meegenomen in de kerkenvisies. De monumentale orgels genieten natuurlijk wel bescherming. Zeker als het gebouw wordt gesloten, is het zaak dat ook voor het orgel vroegtijdig over een goede herbestemming wordt nagedacht."

Betekenis van de VKB

Wat kan de VKB betekenen voor kerkrentmeesters en kerkenraden die met elkaar willen nadenken over de toekomstige mogelijkheden van hun kerkgebouw(en)?

Gerben: "In de kennisbank op de website van de VKB is in de rubriek 'gebouwen' een gesprekshandleiding en nog veel aanvullende informatie beschikbaar (zie: mijnvkb.kerkrentmeester.nl/kennisbank/artikel/KA-01042/nl-nl)."

"Wanneer er nog meer vragen zijn, neem dan gerust contact op met het bureau in Dordrecht om aanvullende informatie te verkrijgen. We gaan graag in gesprek!"